

דרשונני וזחיזו

גליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמונים העלי' והחושבה

גליון מס' 29
פרשת ויחי תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

ממשה ועד משה לא קם כמשה

קח את המורה נבוכים עבור משכון, הציע פעם אחת בנו של הרה"ק רבי חיים מקראסנא, לעני חסר כל, שלא היה בידו שום דבר ערך לתת בתור משכון עבור הלוואה שלקה, אך עוד לפני שהספיק לתת לעני את ספר המורה הגיע אביו הרה"ק מקראסנא במרוצה, ומנע מבנו להוציא מהבית את ספרו של הרמב"ם, באומרו 'איך אפשר להוציא את המורה נבוכים, והלא ספרי הרמב"ם מסוגלים ליראת שמיים'...

בעמדנו בשבת שקודם יומא דהילולא קדישא של איתן אדוננו הנשר הגדול רבנו הרמב"ם זיעוועק"א, שיחול ביום וערש"ק הבעל"ט (כ' טבת), הזמן גרמא להתעסק בקדשים ולברך מקחו של צדיק, לראות צדיק מה פעל ועד כמה עצומה השפעתו לדורי דורות, וכפי שכתב רבי יצחק אבן לטיף (בהקדמה לספרו שערי השמים) שעל רבינו המליצו ואמרו 'ממשה ועד משה לא קם כמשה'. והנה ישנם רבים, חסידים ואנשי מעשה, התוהים ושואלים מה הייתה דעתם של מאורי עולם גדולי החסידות בנוגע לתורת הרמב"ם, האם יש קשר בין תורת החסידות לבין תורת הרמב"ם, ואם כן מהו סוד הקשר?

ולמותר לציין שוודאי שהבעש"ט הק' ותלמידיו לא הסתייגו מלימוד ספריו הק', אלא אדרבה, ובדבריהם אף מצאנו דברי עידוד ודרבון ללימוד בספריו הק', וכפי שראינו בסיפור שהובא בתחילת דברינו, וכן איתא במגיד דבריו ליעקב (שצ"ג), שהמגיד הק' ממעזריטש ז"ע קיבל ממורו הבעש"ט הקדוש שלימוד הרמב"ם הוא סגולה ליראת שמים ולבער החיצונים. והגדיל הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקארמנא לעשות וכתב בספרו דרך אמונה בזה"ל: ואתם אחיי ורעיי דעו לכם שכל דברי הרב ברוח הקודש נכתב ומרמזין לדברים עליונים, כי בעת שהיה כותב היתה השכינה שורה עליו, וכל דבריו נכתבו כפי שהם ברוח המעלות. עכ"ל"ק.

וידוע המעשה הנורא שמרן הגה"ק מסאטמאר זלה"ה סיפר בעת רצון - אחרי השתטחותו על ציון רבנו הרמב"ם ז"ע, שזקינו מרן הישמח משה ביקש משמים שיזכו אותו בדרגת היראה של האבות, והשיבו לו שאי אפשר לבשר ודם בן דורנו לסבול יראה כזו. שוב ביקש את יראת הנביאים והשיבו לו מן שמיא שגם זה בלתי אפשרי, אח"כ ביקש שיתנו לו את היראה של מורנו הגדול הרמב"ם זיע"א, ועל כך הסכימו מן השמים, אולם כשקיבל את מדרגת יראתו של הרמב"ם מיד נפל ארצה מתפתל ורועד מרוב יראה, עד שלא היה יכול לסבול זאת ולהחזיק מעמד, ולכן התפלל שיקחו ממנו מדרגה זו. ומעובדה זו נמצאנו שוב למדים עד כמה גדלה הערכתם של צדיקי החסידות לנשר הגדול.

אכן במבט מעמיק יותר נראה שלא רק שגדולי החסידות העריצו עד מאוד את דמותו הנשגבה של הרמב"ם, ולא זו בלבד שהם עודדו בעזו את הלימוד והעיון בספריו, אלא שדרכו של אור שבעת הימים גופא מתבססת רבות על שיטתו של מורנו הרמב"ם, והצד השווה שבהן גדול מאוד, ובכמה עיקרים מיסודות הדת אנו רואים ששני נביאים אלו התנבאו בסגנון אחד.

אמנם מפאת חשיבות העניין אי אפשר לצמצמו למדור זה, לכן הקדשנו לכן מאמר שלם במדור מחשבת יסוד, ובמקום ששם מתבארים מדי שבוע עיקרי האמונה במשנתו של הרמב"ם יאה ונאה לבאר בשבוע זה איך דבריו הק' עולים בקנה אחד עם עיקרי יסודות החסידות, ושניהם כאחד מתאחדים...

כתוב העלון:

- 2 הרמב"ם ודרך הבעש"ט. מדור מחשבת יסוד
- 4 אסיפת זו היא טהרת. מדור מחשבת הפרשה
- 6 אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. מדור ממחשבה למעשה
- 8 בית מקדש שלישי בממלכת כוזר? מדור עקבות המחשבה

יוצא לאור ע"י מכון "קדמאה" ובשיתוף עמותת קדושי מירון

זכרים ליצח

הרמב"ם ודרך הבעש"ט

במאמר זה נבוא אל הקודש, לברר מקחו של צדיק ולעמוד בסוד משנתו של מורנו ורבנו הנשר הגדול זיעו"עכ"ל. מתוך העמקה בדרכו ובמשנתו נראה שרוב המאחד בין משנת הרמב"ם לדרך החסידות, מה שיבהיר לנו מדוע כה המריצו וכה דרבנו תלמידי הבעש"ט את הלימוד בספריו הק, וכפי שנראה שרבים מיסודות החסידות למעשה כלל אינם חידושים מבית מדרשה, אלא מתבססים על דרכו ומשנתו של רבינו הרמב"ם.

כל מצוותיך אמונה

ראשית כל בולטת לעין העובדה ששני המאורות הגדולים שמו דגש גדול על ענייני האמונה, והרבו עמל בשביל להחזיר את האמונה הטהורה במוחם ובליבם של בני ישראל. פועלו הרב של הבעש"ט הק' הואיל כל כך, עד שבימינו נראה מופרך להגיד שעד תקופתו של הבעש"ט לא היו מתעסקים בכך כלל, והוא זה שהרים על נס את העיסוק בעניין זה. וכדאיתא בדגל מוחנה אפרים (עקב ד"ה היה עקב), "כלל גדול לעבודת הבורא ברוך הוא העיקר, הוא ההאמנה, ועל זה היה מזהיר א"ז זללה"ה, וזהו שורש לכל התורה והעבודה. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה 'כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני, כי עיקר המצוות היא האמונה להאמין בה, נמצא עיקר כל התפילה והמצוה היא האמונה', עכ"ל.

וכדאיתא בשם הבעש"ט (אור תורה רמזי תהלים אות רנה), "הנה ידוע שהאבות הם חסד גבורה תפארת, שאברהם היה מדתו חסד, שהיה גומל חסד ואוהב את הבריות ומקרבן לאמונת ה' יתברך ולעבודתו, כי מדת חסד הוא אהבה כידוע, ומתוך שהיה דבוק במדה זאת מאוד, הכיר והשיג את בוראו, שיש מנהיג ואלוהי בעולם. והנה יצחק הגם שקיבל ולמד מאברהם אביו שיש אלוהי בעולם, עם כל זה רצה לידע להשיג מעצמו ידיעת הבורא, כמו שאמר הכותב (דברי הימים א' כח, ט) 'דע את אלהי אביך, ולא שיהיה אצלו בקבלה לבד, מצות אנשים מלומדה. עכ"ל'.

ולמותר לציין את פועלו הרב של מורנו הרמב"ם בעניין זה, שבחיבורו הגדול מורה נבוכים רבים השיב מעוון,

וכדבריו בפירושו המשניות (סוף ברכות פ"ט מ"ז) "שאני בראש מעייני כל מקום שיזדמן ריח דברים בענין האמונה אבאר בו משהו, כי יקר בעיני ללמד יסוד מהיסודות יותר מכל מה שאלמדה".

בין פעליו הרבים למען חיזוק האמונה בולט במיוחד עמלו הרב להשריש את האמונה הטהורה בקרב בני תימן, וכפי שעולה מתוך איגרת תימן, שכל מטרת כתיבתה הייתה לחזק לבבות נשברים מקרב בני יהדות תימן שסבלו מגזרות רבות בתקופה ההיא, והתוכנה - חיזוק והעמדת האמונה על תילה בעקבות הספקות שזרעו אצלם משיחי שקר שונים, ונסיגות המרות הדת החזרות ונשנות מצד השליטים הרשעים.

ולא חת הרמב"ם מפני המלעיגים והמקטרגים שקידשו מלחמה נגדו, וכלשונו של רבנו

א. וכן איתא בכתר שם טוב (אות הו) ליקוטים יקרים (אות קצט) "טעם למה אנו אומרים אלהינו ואלוהי אבותינו. כי יש שני סוגי בני אדם המאמינים בה' יתברך, א' שמאמין בהקב"ה כחמת שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים, ועם כל זה אמונתו חזקה, והב' הוא מי שבא על האמנת הדת כחמת התקירה. והחילוק ביניהם הוא, שהסוג הא' יש לו מעלה שאי אפשר לפתור אותו, אף אם יאמרו לו כמה חקירות הסותרות ה', כי אמונתו חזקה מצד קבלת אבותיו, ועוד, שלא חקר מעולם. אבל יש לו חסרון, שהאמונה אצלו היא רק מצות אנשים מלומדה, בלי טעם ושכל. אבל ה' יש לו מעלה, שמחמת שהכיר הבורא יתברך כחמת גודל חקירתו, הוא חזק באמונה שלימה ובהבה גמורה, אבל גם כן יש לו חסרון, שבקל יכולים לפתותו, ואם יביאו לו ראיות הסותרות חקירותיו, יתפתה ה'. אבל מי ששני המדות בידו, אין למעלה ממנו, דהיינו שסומך על אבותיו הקדמונים בחזק, וגם כן באה לו על ידי שחקר בעצמו, זו היא אמונה שלימה וטובה. ולזה אנו אומרים אלהינו ואלוהי אבותינו. גם יש לפרש בזה הכותב (תהלים לה, ט) 'טעמו וראו כי טוב ה', רצה לומר, טעמו [מעצמכם להרגיש הטעם והיית] מחמת החקירה, וראו, לשון ראיית [מה שאתם רואים מאחוריים] הנהגה כמו שהנהיגו אבותינו'. עכ"ל.

עצמו לאחד מאנשי בגדד "ואמנם מה שהגיע לנו וכו', שיש שם מי שמדבר עלינו רעות, והוא מבקש להתכבד בקלוני, ושמענו שאתה מחית בידם קצת מיחוי, והתקוממת בזה קצת התקוממת, אל תעשה דבר זה, ואנחנו מוחלים לכל מי שיעשה זה בשביל סלוחתו". וכפי שכתב כבר רבנו ב'מורה' שלא ימנע מלהעמיק ולבאר את יסודות האמונה בגלל שיש אלף טפשים שלא יבינו, כי די לו לבאר זאת בשביל האחד שכן יבין...

ליבא בעי רחמנא

אך לא זו בלבד, אלא יסוד נוסף ישנו שבו רואים אנו שתורת החסידות מתאחדת עם משנת הרמב"ם. שישניהם באו לחדש את היסוד הקדום שנשכח מקושי שעבוד גליות, והוא שיעקר עבודת איש ישראל צריכה להתמקד בעבודת חובות הלבבות, ל'רחמנא ליבא בעי'. יסוד זה נשכח מעם ה' ברבות השנים ומחמת קושי השעבוד, ומדור לדור נתרבו הדקדוקים והמנהגים המעשיים, ויהיו לחוקים רבים לאין קץ, ונהגו בהם בהחמרה קיצונית כאילו היו עיקרי תורה המוטלים חובה על כל אחד ואחד, ומצד שני לא ירדו לעומק הדברים ולא הרגישו בעשייתם שם טעם מורגש, מה שגרם שיעשו הכל כמצוות אנשים מלומדה ובלי אהבה ורעותא דליבא.

וכה דיבר בקדושו רבינו הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק י' משנה א'), "אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה

ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים. ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה"

וממשיך רבינו ומדגיש את החשיבות הגדולה של עבודת ה' מתוך אהבה ורעותא דליבא שם במשנה ב' ו'ל, "העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבוא בגללה. ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה 'אוהב' לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובזמן שיאהב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה".

ודבר זה חוזר ונשנה שוב ושוב בספרי החסידות, וכדבריו הלוהטים כאש של הבעש"ט הק' עצמו המובאים בספר בעל שם טוב, "ריב"ש אמר, אדם שהוא קורא בתורה ורואה האורות של האותיות שבתורה, אף על פי שאינו מבין הטעמים כראוי, כיון שהוא קורא באהבה גדולה ובהתלהבות, אין השם יתברך מדקדק עמו אף שאין אומרים כראוי. משל לתינוק שאביו אוהבו מאוד ומבקש דבר מאביו, אף על פי שהוא מגמגם ואינו אומר כראוי אביו נהנה מאוד, לכן כשאדם

אומר דברי תורה באהבה השם יתברך אוהבו מאוד, ואין מדקדק אחריו אם אומרים כראוי. כמו שדרשו רבותינו ז"ל במדרש שיר השירים פרשה ב' ודגלו עלי אהבה אל תקרי ודגלו אלא ולגלו עלי אהבה". ע"כ דבריו המפעימים של אור שבעת הימים ז"ע.

ועוד איתא בבעל שם טוב (פרשת ואתחנן) "אמר רחמנא לבא בעי רוצה לומר: לבא בעי רחמנא - את הלב דורש הבורא יתברך. נראה כוונתו, שהלב עיקר פעולתו הוא שיהיה משכן להשם יתברך שישכון בו כביכול, ואם חס ושלום לאו - אינו נקרא לב כלל, כיון שאינו פועל פעולתו העיקרית". עכ"ל"ק.

הרי לנו דברים ברורים המוכיחים שגם ביסוד זה הלכו שניהם יחדיו...

האמונה מביאה את האהבה

והנה למרות שעל פניו נראים שני

דברים אלו כשני יסודות נפרדים, האמת היא שאין זה ב' דברים נפרדים אלא האחד גורם לשני שיבוא, וכדברי בעל התניא בהקדמתו ל'שער היחוד והאמונה', "ראשית הדברים המעוררים האהבה והיראה ויסודן, היא האמונה הטהורה והנאמנה ביחודו ואחדותו יתברך". כלומר, עבודת ה' מתוך רגש של אהבה, שייכת ביסודה לאמונה ביחודו ואחדותו של הש"ת.

ע"פ דבריו אלו נבין ששני יסודות אינם שני יסודות אקראיים (גם אם עיקריים ביותר בעבודת ה') שבהם יחזיק יתמו דרך החסידות עם שיטת הרמב"ם, אלא שניהם יסוד אחד, שהוא יסוד היסודות באמונה ובעבודה - העמקת האמונה המביאה את האהבה. וגם אם אצל מרן הבעש"ט אנו רואים יותר את הביטוי המעשי של האהבה המודגשת, לעומת דברי מורנו הרמב"ם ששם אנו פוגשים יותר את עניין העמקת יסודות האמונה, ודאי שניהם לדבר אחד וליסוד גדול זה נתכוונו, וב' הדרכים מתאחדים ברזא דאחד - ברז זה של אחדות יתברך שמו.

(מעובד ע"פ רצון משה על השבעה פרקים)

והנה יצחק הגם
שקיבל ולמד
מאברהם אביו
שיש אלוהי
בעולם, עם כל
זה רצה לידע
להשיג מעצמו
ידיעת הבורא,
כמו שאמר
הכותב 'דע את
אלהי אביך'

האספו ואגידה לכם

ידי זה יוכל להמשיך את ההתעוררות וההארה לאורך ימים, לעומת זאת ההתבודדות תועיל רק לשעתה.

והרה"ק מוהרצ"א מזידיטשוב בספרו סוד מרע ועשה טוב, מתאר בעט סופר את גודל התרשמותו כבר בצעירותו מאהבתם הגדולה של בני חבורת החסידים זה לזה. ה"ל, "ונהירא כד הוינא טליא בהתנוצץ אור מן תלמידי הבעל שם טוב, מה מאוד הייתי משתוקק ומתאוה ומשתעשע ומדבק נפשי בהם, בראותי אהבתם זה לזה ואחדותם היה לאין חקר, כמבואר בספר הגלגלים אהבת החברים בין תלמידי האר"י ז"ל הנאות והראוי. ובין בעלי הזוהר והתנאים ההרים הגדולים ליעלים כמה נשקף זה לזה בנשיקין. ומודין ומפארין אחד לחברו אין להארין". ע"כ לשונו הזהב.

מעלת החבורה אף לאנשים פשוטים והמוזן העם

וחזרו ושינו צדיקי הדורת, שלא יאמר האדם שדברים אלו לא שייכים לאנשים פשוטים, והיות שהוא וחבריו אינם במדרגת האריות הללו, מה תועלת תהיה לו באחדות עם חבריו, שהרי הבעש"ט הק' ותלמידיו הוסיפו והחשיבו את גודל מעלת האחדות והחבורה גם לאלו שאינם בעלי מדרגה, וכתבו שההתאחדות וקיומן החברים מועילה מאוד גם לחזק לבבות אנשים פשוטים ועמי הארצות. וכמו שכתוב בנעים הלבבות, שגם אלו שעדיין אינם בדרגת 'יראי ה' החושבי שמו', שעליהם נאמר הפסוק (מלאכי ב ט"ז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו", די בכך שיתאספו וידברו מענייני עבודת ה', או יספרו סיפורי צדיקים ושיחיו מדרך עבודתם של חסידים הראשונים, בשביל שגם הם יכללו ויחשבו בכלל 'יראי ה' החושבי שמו'. וכן איתא מהרה"ק הרא"א מקארלין (ברכת אהרן), שהזהיר מאוד וצוה למסור בשמו דברים אלו: שגדולה

ידועה דרשתו של קדוש ישראל מרוזין בפרשתינו, על הפסוק "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מט א), שהתאספות וההתאגדות יחדיו היא זו שתוכל להחזיק את עם ישראל בדורות האחרונים - ימי אחרית הימים. ואידי שבא לידינו יסוד זה שהינו יסוד גדול בתורת החסידות, הזמן גרמא לרדת לשורשי עיקר גדול זה.

מן הנכון לציין שענין זה כבר היה מאז ומעולם דבר יסודי אצל חכמי ישראל, וכבר מצאנו בזה"ק פעמים רבות חשיבות עניין החבריה (כגון בהקדמה ב ע"א, ד ע"א ועוד רבות). ודרכם של אריות שבחבורה אלו הייתה שבחבורתם היו פורשים משאר בני אדם השקועים בהבלי העולם, ומתקבצים יחד עם בני גילם מבקשי ה', ומקבלין דין מן דין ועולים מעלה מעלה בהשגות עליונות. ועל דרך זה נהגו כל המקובלים הראשונים והאחרונים, כל חד וחד וחבורא דלילה. ומשחזר הבעש"ט וחיידש את דרכי החסידות, ייסדן גם כן על ענין החבריה, שיהיו פורשים מהבלי העולם ומתחברים יחד, איש את רעהו יעזורו ולאחזו יאמר חזק.

מעלת החבורה לצדיקים בעלי מדרגה

בספרה"ק מאוד ושמש (פרשת כי תצא)

הארין לבאר מעלה זו, וכתב, שבדורות הקודמים טרם נתפשט אורו של הבעש"ט הק', בהגיע חודש אלול היה כל איש אשר נגע יראת ה' בלבבו נסגר בחדר להתבודד בו ולחשב חשבון נפשו, וכתב שאין זה הדרך הנכונה, אלא שדרך התשובה הנכונה המצא תמצא ע"י אהבה ודיבוק חברים מתוך התקרבות לצדיקי הדור, שע"ז יבוא האדם לתכלית ההכנעה, שכשיראה עבודת חבריו יבין שפל מצבו ויחזור בתשובה שלימה, והוסיף שם שאף כשנראה לאדם שאם יתבודד יוכל לעורר לבבו יותר, מ"מ טוב לו יותר להחזיק במעוז אהבת חברים ולקרב אותם לדרך ה', כי על

מאוד מעלת האחדות ואהבת החברים, ושישיגוהו מאוד על זה, כי רואים בחוש שזה הדבר היחיד שרישומו ניכר ומועיל בעבודת ה' גם לאחר זמן, וכלשונו הק' "נאר מיט דאס קען מען א דורך גיין די וועלט" (רק עם היסוד הזה אפשר לעבור את העולם הזה).

החשיבות בחבורה יותר מהתקשרות לרבי ומורה דרך

כל כך הגדילו תלמידי הבעש"ט את מעלת החבורה עד שאמרו שפעמים תועלתה מרובה מתועלת הרב, וכן כתב התפארת שלמה (לסוכות, ד"ה גם יל ברטו), "גודל מעלת דיבוק החברים להיות אחוזים וקשורים יחד באחוזה ורעות. כי לא כל העתים שווים להיות סמוך ונראה אצל הצדיק הרב המורה. לכן התקנה לזה להיות כל איש רעהו יעזורו ולאחזו יאמר חזק, כמ"ש ויעשו כולם אגודה אחת כו', ומצינו בגמרא לענין עירוב פעמים שחבירו עדיפא ליה מרביה... [זהו כוונת הגמרא בסוכה באמרה שבימי שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו אלא רק 'מכתפי אהדדי'] שלא ראינו שינה וחסרון השתנות כל אחד ואחד אצל חברו, רק כשהיה ח"ו אחד נופל בדעתו והולך במרירות על מיעוט השנה בעבודת הבורא, או שום דאגת עולם הזה, הוי מכתפי אהדדי, כל אחד סומך על חברו. כאשר שפך שיחו וצרתו לפניו יגיד הנה חברו היה תומך בידו לתת לו עצה הגונה, לחזק ולאמץ לבבו להסיר תוגה מנפשו. וזה העיקר אהבת חברים, להיותם אגודה אחת."

ועוד אלה וכאלה הוסיפו רבותינו הקדושים בשבח יקר ערך החבורה, שהיא מיסודות דרך החסידות שייסד אור שבעת הימים ז"ע, שלא יעדיף אדם את ההתבודדות גם אם נראה לו שעל ידה ישיג מדרגות גבוהות יותר, אלא יתחבר עם חברים אחרים, שלפעמים יעלו עליו בכמה עניינים, ומתוך כך תבער נפשו באש יקוד עבודתם ותתלהט גם נשמתו, ויקבלו כל אחד מעלת חברו.

גם יסוד זה מקורו טהור בדברי הנשר הגדול

ובעמדינו קודם יומא דיהלולא קדישא של הנשר הגדול רבינו הרמב"ם, ראוי לציין שכמו עוד יסודות רבים במשנת החסידות, גם יסוד ועיקר זה מתבסס וכבר נמצא במשנתו הטהורה של הנשר הגדול [ועיין עוד במדור מחשבת יסוד

בבירור עמוק של שיטת הרמב"ם וההשוואה בין משנתו למשנת החסידות].

וכך כתב הרמב"ם

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בעניינא דיומא

במורה נבוכים (חלק ב פרק ט') "כי האדם מדיני בטבע, ושטבעו שיהיה מתקבץ, ואינו כשאר בעלי חיים אשר אין לו הכרח להתקבץ", ובהלכות דעות (פרק ו הלכה א-ב) הרחיב בזה וכתב "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר (משלי יג, כ) 'הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע', ואומר (תהלים א, א) 'אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים', עכ"ל. ועיין שם בהמשך דברי הרמב"ם שאף קבע דבר זה למצוות עשה וכלשונו 'מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר (דברים י כ) 'ובו תדבק'."

וגם בשמונה פרקים (פרק ד), בדברו אודות חשיבות ההליכה בדרך הממוצעת בכל דבר, ביאר שמה שעשו החסידים בקצת הזמנים, ששכנו בהרים והתבודדו במדבריות, לא עשו כן אלא מחמת הפסד אנשי המדינה, כאשר ראו שהשהייה בחברתם מדרדרת אותם מטה מטה, וחששו מהפסד מידותיהם בחברתם ולכן הלכו וברחו למדבריות ולמקומות מבודדים, וכמאמר הנביא (ירמיה ט א) 'מי יתנני במדבר מלון אורחים, אך ודאי שבלי הכרח הזה תפארת הוא לאדם לשבת בית, ולהתאחד עם אוהביו וחבר מרעיו.

הרי לנו שגם ביסוד זה עולים דברי הרמב"ם בקנה אחד עם דברי הבעש"ט הק' ותלמידיו, שגדול ועצום כוח החבריה, עד כדי כך שאמר בעל הברכת אהרן מקרלין זיע"א שרק בכח האחדות ודיבוק החברים "קען מען א דורך גיין די וועלט"...

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

"וכאשר תקום מן הספר, תחפש כאשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ן)

כיבוד אב ואם - צדקה שאין למעלה הימנה

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה". וכן אמרו רז"ל מאי דכתיב (תהלים ק) אשרי שמרי משפט עושה צדקה בכל עת, וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת אלא זה הזן את בניו ובנותיו כשהם קטנים, למעלה ממנו שהוא מפרנס אביו ואמו שהוא מקיים מצות כיבוד אב ואם והיא צדקה גדולה שאין לה למעלה ממנה, ע"כ שכרה אריכות ימים הוא שכתוב (שמות כ) למען יאריכון ימין. זהו בארה צדקה חיים. והנה זה מדה כנגד מדה. וכן מצינו ביוסף שפרנס את אביו י"ז שנה והיא מדה כנגד מדה... ובזכות שפרנס יעקב את יוסף שבע עשרה שנה מצינו שפרנס יוסף ליעקב במצרים י"ז שנה מדה כנגד מדה. והוא שכתוב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה.

(רבינו בחיי מ"ז כ"ה)

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה

"ויחי יעקב בארץ מצרים". תא חזי, כתיב ותחי רוח יעקב אביהם, אמר רבי יוסי, שכינתא לא שריא, אלא באתר שלים, ולא באתר חסר, ולא באתר פגים, ולא באתר עצים, אלא באתר דאכתון, באתר חדו. ובגין כך, כל אינון שנין דיוסף אתפרש מאביו, ויעקב הוה עצים, לא שריא ביה שכינתא.

ובתרגום ללשון ק"ק: בא וראה, 'כתוב ותחי רוח יעקב אביהם' - אמר ר' יוסי אין השכינה שורה אלא במקום שלם [כשיש לאדם גר'ן] ולא במקום חסר, ולא באדם שפגום בעוונות ולא באדם עצב, אלא במקום המוכן ומוזמן להשראת השכינה דהיינו באדם שיש לו שמחה, ולכן כל אותם שנים שהיה יעקב אבינו בעצבות לא שרתה עליו שכינה.

(זוהר רט"ז ע"ב)

כל עבודת ה' צריכה להגיע רק מתוך שמחה

תנא, אמר רבי אלעזר אמר רבי אבא, כתיב, (תהלים ק"ב) עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה. לאפקא, דלית פולחנא דקודשא בריך הוא, אלא מגו חדוה [ללמד שאין עבודת ה' אלא מתוך שמחה]. דאמר רבי אלעזר, לית שכינתא שריא מגו עצבות [אין השכינה שורה מתוך עצבות], דכתיב (מלכים ב ג ט"ו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'.

(זוה"ק שם)

גודל מעלת מתן כסתר וחסד של אמת

"ועשית עמדי חסד ואמת". וכי יש חסד של שקר? אלא כל חסד שהוא שלא בפניו הוא חסד של אמת, אבל חסד שבפניו הוא חסד של תנופה. מתלא אמרי אינשי. מית בר חברך טעון. מית חברך פרוק. ולפי שהיה יעקב אבינו הולך לעולמו והוא עשה עמו חסד שלא בפניו. לכך נאמר חסד ואמת.

וארז"ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה. הצדקה לחיים. וגמילות חסדים לחיים ולמתים. הצדקה לעניים. וגמילות חסדים לעניים ולעשירים.

(לקח טוב מ"ז כ"ט)

תעלא בעידיניה סגיד ליה

"וישתחו ישראל על ראש המיטה". דבר אחר, וישתחו ישראל על ראש המטה. לקיים מה שנאמר הבוא נבוא אני ואמך ואחך להשתחות לך ארצה (שם ל"ז א). היינו דאמרי אינשי תעלא בעידיניה סגיד ליה. [שהתורה לימדה בכך שמדרך החכמים להיכנע בפני המושל באותה העת אף אם הוא קטן ממנו בחכמה]

(לקח טוב מ"ז ל"א)

ההפסד הגדול שגרים מפזיזות וקלות דעת

"פחו כמים אל תותר". הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים - אמר הפחו והבהלה מפני שהפחו מורה על קלות הדעת כמו ריקים ופחוזים אמר והבהלה מפני שכמים אחריו מורה על המהירות כמים הנגרים, אמר הפחו והבהלה כאילו אמר מהירותו וקלות דעתו גרם לו להפסיד המעלות הראויות לו.

(סוהרי מ"ט ד')

המסירות נפש הנדרשת לעמל התורה

"יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים". פסוקים אלו אומרים דרשונו. אך יהיה כי הנה ידענו מרז"ל (ברכות ד ה) כי ג' מתנות טובות ניתנו על ידי יסורים, תורה וארץ ישראל ועולם הבא... אמר כי יששכר חמור גרם, כי כחמור בעל עצמות אשר ישא עול סובלו תמיד ורובץ על הארץ, כן היה יששכר עוסק בתורה תמיד, ועל הארץ ישן, כמאמר התנא (אבות פרק ו' משנה ד') "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן וכ", ולא היה קץ.

ולמה עשה כן והלא זבולון יזון אותו במעדני מלך כדי שיעסוק בתורה? לזה אמר רובץ בין המשפתיים, לומר הנה ראה כי ג' דברים הם ע"י ייסורין כל אחד מהן, והוא בחר בשלשתן, על כן נטל עליו עול משולש. והוא רובץ בין המשפתיים בין המדרשות. כי נטל עליו עול תורה בעצם, כי מה שהיה כחמור בעל עצמות על הארץ ישן היה בשביל התורה, והוא בין המשפתיים.

(אלשיך מ"ט ט"ו)

שלא להרבות באבל אפילו על פטירת צדיק

"ויעברו ימי בכיתו". מכאן שאין להתאבל לגדול שבישראל יותר משלשים יום, שנאמר ויעברו ימי בכיתו ומי לנו גדול ממשה ולא בכך אותו רק שלשים יום וכתיב בו גם כן (דברים לד) ויתמו ימי בכי אבל משה, והחכמים ז"ל היו סבורים להתאבל על רבינו הקדוש שנה תמימה עד שמצאו מקרא זה במשה ויתמו ימי בכי אבל משה.

(רבינו בחיי ג' ד')

חומר עבירות שבין אדם לחברו

"אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך". ראה נא והביטה, עד כמה חיוב המחילה בחטא שבין אדם לחברו. ראה נא אלו הגדולי עולם, שבטי י-ה אשר הם מלאכי אלוקים, איך עשו הכנעות זיפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים, ומה יעשה הדיוט החוטא נגד חברו בהוצאת דיבה ובהכאה וכיוצא בזה, או דברי מסה ומריבה, ואף שחברו מרוצה, על כל זאת צריך תשובה, שימחול לו הקב"ה.

(מוסרי השל"ה, דרך חיים פרק כ"ט)

דרך התוכחה הנכונה

"ואתם חשבתם עלי רעה". מכאן שהתוכחה נאה. שמתוך התוכחה באה האהבה. וכן הוא אמר "טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת" (משלי כ"ז ה).

(לקח טוב ג' כ')

התקן עצמך בפרוודור

"והעליתם את עצמותי מזה". כי יש רבים מבני אדם שיבילו ימיהם בטוב בתורה ובמצוות ותמיד ילכו לפני ה' בארצות החיים, ומפני דבקותם ושלמותם בחייהם הם ראויים להוליקם במותם לא"י ולקברם שמה. והאנשים ההמה אינם מטמאים את הארץ, כי היו גופותיהם תשישי קדושה טהורים ונקיים, והם המעוותים לתחיית המתים. ולזה ראוי שיקברו בארץ החיים ויקומו מבלי לגלגל ומבלי צער.

ויש אנשים אחרים רבים מאד, שיבילו בהבל ימיהם, ורצים אחר התאוות הגשמיות, והם אשר בחייהם קרויים מתים. וכאשר ימותו יצו את בניהם לעשות צדקה ומתנות לאביונים, מה שלא עשו בימיהם. ומהם יצו ויקברו אותם מעוטפים בציצית ותפילין, בהיותם לובשים בחייהם צמר ופשתים יחדיו. וכן יש מהם שיצו שיוליכו את עצמותיהם להיקבר בא"י, בהיותם בחייהם מרחיקים ומואסים אותה. אלו בחייהם היו רשעים, ובמותם נעשו צדיקים ומקימי המצוות. וידוע שזה דעת נפסד והוא לפי שהמצוות יעשו אותם החיים לא המתים... וכבר אמרו רז"ל שלא יוכל אדם לעשות משעטנו מרדעת לחמורו אבל יוכל לעשות ממנו תכריכין למת. שהורו בזה שהמת הוא פטור מן המצוות והחמור החי הוא יותר ראוי אליהם מהאיש המת, ולכן לא יועיל לאדם הטוב אשר יעשה במותו אם בחייו לא היה נזהר בזה.

(אברבנאל ג' כ"ה)

בית מקדש שלישי בממלכת כוזר? ממלכת כוזר - פרק שישי

ושכנתי בו. והשיב לו: אי רבונו של עולם, אתה ידעת שאין בידי כסף וזהב, במה אבנה? ואמר לו: חזק ואמץ וקח עמך כל חייליך וקום לך אל דרך דראלאן אל ארץ ארדויל, הנה נתתי פחדך ואימתך עליהם ונתתי אותם בידך. הנה זמנתך שני אוצרות אחד מלא כסף ואחד מלא זהב ותקח אותם ואני אהיה עמך ושמתוך ועזרתך ותביא הממון בשלום ותבנה בהם בית לשמי. והאמין בה ועשה כדברו והלך ועשה מלחמות

רבות ונצח בהן בעזרת שדי והחרים המדינה ולקח הממון ושב בשלום וקדשם ובנה בהם האהל והארון והמנורה והשלחן והמזבחות וכלי הקדש ברחמי ה' בכח שד-י, עד היום קיימים ושמונים בידו".

בדבריו טוען המלך יוסף, שבקשתו האחרונה של מלאך ה' מהמלך בולאן הייתה בניית בית מקדש, לא בירושלים בהר המוריה, ואפילו לא בתוך ארץ ישראל, אלא

הרחק מגבולות הארץ - בממלכת כוזר... ועל פי דברי המלך יוסף אף הובטח סבו - המלך בולאן שיוזכה להשראת השכינה בבית המקדש השלישי שאותה הוא יבנה בממלכתו...

סיפור זה על בניית בית מקדש שלישי בעיר איתל בירת ממלכת כוזר נראה על פניו מוזר מאוד ובלתי אפשרי, היות שהוא נוגד את היסוד העיקרי שבמציאות בניית בית המקדש, שהרי את בית המקדש אמורים לבנות דווקא בהר הקודש בירושלים, אולם למרבה הפליאה אנו רואים בדברי ריה"ל בספרו הכוזרי (תחילת מאמר שני) שסיפור זה אכן קרה, ובמרחק של למעלה מ- 2,500 ק"מ מירושלים עיר הקודש, בעיר איתל שעל גדות נהר הוולגה, נבנה 'בית מקדש' כ- 750 שנה לאחר חורבן בית שני...

בעזרת ה' בפרק הבא נעמיק ונחקור האם 'בית המקדש' הכוזרי אכן היה, ואם כן איך יתכן שריה"ל לא העיר שזה נוגד את ההלכה...

כבר בפרק הקודם שבו סקרנו את חלומו של מלך כוזר [כפי שמצוטט במכתבו של המלך יוסף] ראינו שינוי בין המיתוס הידוע לבין הסיפור האמיתי - במיתוס הידוע אומר המלאך למלך כוזר **'כוונתך רצויה אך מעשיך אינם רצויים'**, [וכך גם מביא ריה"ל בספר הכוזרי, אך כפי שכבר הוסבר אין מכך כל הוכחה היות שריה"ל עצמו חי כ-400 שנה אחרי סיפור ההתגיירות, וככל הנראה לא היה בידו את אגרות מלך כוזר

המספרות את הסיפור המדויק]. אך באגרת אל ר' חסדאי מספר המלך, שדברי המלאך היו **'דאיתי את דרכיך ורציתי את מעשיך'**, אך היות שעבודת ה' של המלך הסתכמה רק בדברים שבלב כתפילה וכי, רצה ה' ללמדו את חוקות התורה.

חידוש נוסף מגלה לנו יוסף המלך באגרתו, שלא רק אל המלך בולאן התגלה המלאך אלא גם אל המשנה למלך - הכאגן בק. עובדה

זו תואמת את הממצאים ההיסטוריים, היות שעל פי הידוע לנו השליט בפועל של ממלכת כוזר היה הכאגן בק. למלך לעומת זאת הייתה משמעות יותר רוחנית וסמלית, אך לא היו בידיו סמכויות מדיניות, ולכן בשביל שיוכלו לגייד את העם ביקש המלך מהמלאך שיתגלה גם אל הכאגן בק, ורק ביחד, תוך שילוב הוראת הסמכות הרוחנית והוראת הסמכות המדינית, יוכלו לגרום להתגיירות ההמונית.

אך כל החידושים האלו מתגמדים כשאנו מגלים את הפצצה שאותה מטיל המלך יוסף בהמשך מכתבו, כשהוא מגלה לנו שעל פי המקובל הייתה גם התגלות שלישית, חלום שבו ביקש מלאך ה' מהמלך בולאן לבנות בית מקדש הרחק מארץ ישראל, אי שם במדינת כוזר...

וכה דברי המלך יוסף באגרת שאותה שלח לר' חסדאי, **'ועוד נראה לו ואמר: אי בני, השמים והארץ לא יכלכלוני, אף על פי כן בנה לי בית לשמי**

גיליון מיוחד לחקר
תולדות ומשנת מורנו
הרמב"ם ז"ע

לאורו נרדף

תולדות הרמב"ם

לחיי-עד להיות הרמב"ם כבן חמש שנים בלבד, משום שאביו רבי מימון היה תלמידו של ר"י מיגאש. כמו כן, בעת פטירתו נכנס אצלו ונשק את ידו וביכרו. הרמב"ם אמר על עצמו שלא זכה למה שזכה אלא מכח אותה נשיקה ואותה ברכה, והיה קבוע בלב הרמב"ם ואביו, שברכת ר"י מיגאש עשתה פירות, ובכך כיוון להאציל עליו מחמתו, ולכן קראו בתואר "רבו".

בימים הראשונים שלח ה' את משה עבדו, הרמב"ם, ויקנא קנאתו לה' אלהי ישראל, בראותו האומה מבלי ספר מחוקק כולל באמת, ומבלי דעות אמיתיות מבוררות (לשון הרמב"ם באגרת לרבי יוסף בר' יהודה, אגרות הרמב"ם עמוד ש'), נקיות מדמיונות, ובידו החזקה בירד וליבן כל פרטי ההלכות וסידרם איש על מחנהו ואיש על דגלו בסדר שלא היה כמותו לפניו, והורה לנבוכים את דרך הקודש המיישבת כל מבוכה בין הדת והחכמה, וילחם מלחמת ה' במכחישי התורה והדת.

הנדודים מספרד

לא ארכו ימי השלוה בספרד. בהיותו בן עשר שנים, בשנת ד'תתק"ח, נכבשה קורדובה על ידי כת מוסלמים קנאים שהשתלטו על צפון אפריקה והתפשטו לספרד, ה"אלמווחידון" [בלשון הקודש "המייחדים"]. עם השתלטותם על ספרד כפו על היהודים להמיר את דתם לדת האיסלאם, ועל כן נדדה משפחת הרמב"ם כעשר שנים בין ערי דרום ספרד.

גם בשנות נדודיו לא חדל רבינו מלהחכים ולהשתלם בכל מקצועות התורה ובשאר החכמות, ובאותה עת, בהיותו בן שש עשרה שנה, חיבר את חיבורו "ביאור מלות ההגיון" העוסק בביאור מושגים שונים בחכמת ההגיון. בפתיחת חיבורו כתב שחיברו לבקשת אחד מגדולי המדקקים חכם גדול ונכבד מבעלי המדעים.

הישיבה בפאס

לפני שנת ד' אלפים תתק"כ עברה המשפחה לצפון אפריקה והתיישבה בפאס, אך גם שם הטיל השלטון את מוראו, ועל כן נאלצה המשפחה להסתיר את יהדותה עד שהצליחה להשתחרר מעולו. יש שכתבו שבימי שבתו בעיר פאס למד תורה לפני רבי יהודה הכהן מפאס, אך לא ארכו הימים [אלא חמש שנים], כי נהרג רבי יהודה על קדוש ה' ויחודו מפני שביקשו ממנו האכזרים לצאת מן הדת, וברחו רבי מימון ושני בניו עמו למצרים (כן איתא במאמר סדר הדורות לרבי סעדיה בן דאנאן).

זרח השמש

אורו של רבינו רבי משה זרח בעיר קורדובה שבספרד ביום ד' בניסן שנת ד' אלפים תתצ"ח לבריאת העולם" לאביו רבי מימון הדיין, שהיה נצר לשושלת מפוארת של חכמים ודיינים. כפי שמעיד על עצמו רבינו בסוף פירוש המשניות למסכת עוקצין וז"ל: "אני משה בר' מימון הדיין בר' יוסף החכם בר' יצחק הדיין בר' יוסף הדיין בר' עובדיהו הדיין בר' שלמה הרב בר' עובדיהו הדיין זכר קדושים לברכה". "כולם חכמים וידועים עובדי אלקים, רב רב דיין בן דיין, קורא הדורות מראש במהלל עד רבינו הקדוש. כולם אנשים בעלי חכמה ויראה, אנשי שם ותהלה, בעלי תורה וגדולה, עד שהתורה חוזרת לאכסניא שלה" (לשון של רבינו אהרן בר' משולם מלגיל).

אביו של רבינו, רבי מימון, היה דיין בקורדובה ותלמיד הר"י מיגאש. חיבר פירוש על התורה, והתפרסמה אגרת הנחמה שכתב בעת שבתו בפאס שבמרוקו, שנועדה לחזק את לבבות בני פאס עקב גזירות השמד קשות שהטילו עליהם המושלים. באגרת מחזקם רבי מימון ומוכיח כי משה אמת ותורתו אמת ומאריך בביאור מעלת משה רבינו, ומברר שזאת האומה לא תהא מוחלפת.

רבותיו של הרמב"ם

רבותיו של הרמב"ם בנועוריו היו אביו, רבי מימון, ויש מונים גם את רבי יהודה הכהן אבן סאסון מפאס. גם את רבינו יוסף אבן מיגאש החשיב הרמב"ם לרבו, אף שהסתלק

א. כן איתא בסוף פירוש המשניות, דפוס ראשון נאפולי ר"ב, וכן הוא בכתבי היד העתיקים ביותר, ובכללם כ"י רבי ברכות בן יוסף הכהן, פוקוק 205, שהוגה על ידי רבי מוסי בן עבד אלמחסן, מחשובי קהילת ארם צובה, מגוף כתב יד הרמב"ם שעמד לפניו. ויש שהעידו ששנת לידתו היא תתצ"ג או תתצ"ה.

בהיותו בפאס התחבר הרמב"ם עם רבי יוסף בן יהודה אבן עקנין, בעל "התגלות הסודות והופעת המאורות" על שיר השירים. על תקופה זו כתב רבי יוסף: צפנתי לך – רמז לדורות השמד, שאנו מקיימים מצוות התורה תחת תגרת החרב, וכל שכן שמדנו זה, המקום יבטלו, שאנחנו בו כמו שנודע עוסקים בלימוד התורה, והמופת לדברנו הופעת החכם הגדול רבינו משה בר כבוד ר' מימון בפאס, ומעלתו בחכמה אין משלה. ובהמשך כתב עוד: **ואמרנו בעת פרידת חכם הזמן, הנלחם מלחמת התורה בחרבות המופת, ר' משה בן כבוד החכם ר' מימון בר עובדיה ר"ת, את אלה החרוזים: בעת נסע ידך לבי ברכבי נדוד שכח לבבי את נוותי, ואיך יכון אהבתו ונפשי יצאה עמו בצאתו, ע"כ.**

בפאס, בעודו צעיר לימים כבר כ"ג או כבר כ"ז, חיבר הרמב"ם את האיגרת המפורסמת הנקראת "איגרת השמד". האיגרת עוסקת במצב עם ישראל באותה תקופה, בהיותם נתונים תחת עול גזירות כת האלמוזאחידון, ורבים מבני ישראל המירו דתם למראית עין. כבר אז קם הרמב"ם באחריות ומנהיגות, ונחלץ חושים לחזק ידיים רפות ולעודדם לבל ינטשו מקור מים חיים וירעו בשדות זרים. **ובתגובה לפסק של אחד הרבנים באותו דור שאותם אנוסים יצאו מכלל ישראל, חיבר איגרת זו שבה חיזק את האנוסים, והאריך לעודדם לשמור את המצוות ככל יכולתם, ויעיץ להם לברוח ממקומם למקומות ששם יוכלו לקיים את התורה והמצוות בגלוי.**

בשהותו בפאס, בשנת ד'תתקכ"א, החל רבינו בכתיבת חיבורו על המשנה. כתיבתו נמשכה שבע שנים, שרובם היו שנות נדודים, וכפי שכתב הרמב"ם בחתימת החיבור: ובמה שגור ה' עלינו מן הגלות והגדוד בארצות מקצה השמים עד קצה השמים וכו', ומהם ענינים כתבים ואני עליתי הספינות ביים.

במקומות הקדושים בארץ ישראל

כאמור, בשנת ד'תתקכ"ה ברחו רבי מימון ושני בניו מפאס. לביל ג' סיון ד'תתקכ"ה הגיעו בדרך הים לארץ ישראל, ובד' חשון ד'תתקכ"ז יצאו מעכו לירושלים, והרמב"ם נכנס סמוך למקום המקדש להתפלל, ובט' חשון ביקר הרמב"ם בחברון והתפלל על קברי אבות.

תיאור על מסעו של רבינו לארץ ישראל ועל ימי שהותו בארץ מובא בספר חרדים מהענק כת"י רבינו, ובו מתאר את נדודיו ביים ואת הצלתו, והנדר שנדר לנהוג בימים שבהם ניצול ממוות, ימי צום ותענית ציבור שלם "אני ואנשי ביתי וכל הנלווים עלי, ואצה על בני לעשות כן עד סוף הדורות שיצאו מחלצותם ויתנו צדקה כפי כחם. **ומנדר שאהא אני יושב לבדי בעשיירי באייר לא אראה אדם אלא מתפלל וקורא כל היום ביני לבין עצמי, וכשם שלא מצאתי ביים אותו היום אלא הקדוש ברוך הוא כן לא אראה אדם ולא אשב עמו אלא אם כן לאנס".** ועל יום ג' סיון שבו הגיע לארץ ישראל, נדר "שיהא יום ששון ושמחה ומשתה ומתנות לאביונים אני וביתי עד סוף כל הדורות". כיצא בזה קיבל

על עצמו יום טוב לדורות בא' מרחשון שבו נכנס סמוך למקום המקדש בירושלים, וט' מרחשון שבו התפלל במקום מנוחת האבות הקדושים ישי חברון.

וישב ארצה מצרים

בארץ ישראל שהו בני המשפחה כמחצית השנה, ולאחר פטירת האב רבי מימון ירדה המשפחה מצרימה. בתחילה ישב הרמב"ם בעיר הגדולה אלכסנדריה, אך כיון שרוב יהודי המקום סטו אחר מינות הקראים, עזב הרמב"ם את העיר, והשתקע בעיר הגדולה לאלוקים, פוסטאט (שירת מחרף סי' ט). בעיר זו היתה הקהילה היהודית הגדולה ביותר במצרים, והתקיימה בה ישיבה מזה שנים רבות, ובראשה עמד גם רבי שמריה בן אלחנן, ואחריו בנו רבי אלחנן. בעיר זו מצא הרמב"ם מנוח לכף רגלו, השתקע בה ועמד בראש ישיבה.

ההתמסרות לתורה והעסק ברפואה

הרמב"ם קיים כעין הסכם "יששכר וזבולון" עם אחיו ר' דוד שהיה סוחר באבנים טובות, והוא עצמו הקדיש כל עתותיו לתורה, בלי שיהיה צריך להתפרנס ממלאכת כפיו. אולם בשנת ד'תתקל"ז נפטר אחיו בפתע פתאום, בטבעו ביים הודו, ובשל כך נפל הרמב"ם למשכב, אמנם למרות כל זאת תורת ה' בה החזיק עמדה לו לחזקו ולעודדו, וכלשונו במכתבו לרבי יפת הדיין "ולולא התורה היא שעשועי ודברי החכמות שאשכח בהם יוגני, אז אבדתי בעוניי" (איגרות הרמב"ם עם רכט). בעקבות פטירת האח התפרנס הרמב"ם ממקצוע הרפואה, על פי שיטתו (תלמוד תורה פי"ג הי"א) שאסור לתלמידי חכמים להשתמש בכתר תורתם ולהתפרנס ממנה, ולעשותה קרדום לחפור בו. גדולתו בחכמת הרפואה התפרסמה מהרה, עד שנעשה לאחד הרופאים המפורסמים בדורו, ונתמנה לרופא החצר של השליט צלאח אלדין ומשנהו אלפאצל (מאמר סדר הדורות שם). באמצעות קרבתו לשלטון פעל רבות לטובת בני ישראל.

מדברנא דאומתיה

בראשית שלטון המוסלמים במצרים, נוסד ארגון כולל לכל היהודים בארץ, ובראשו עמד הנגיד. הנגיד מינה דיינים ושוחטים וחוזים, עמד בראש בית הדין, גבה כספים, תיקון תקנות ושמר על תיקון כל ענייני העם ברוחניות ובגשמיות. הוא נבחר בידי ראשי קהילת קהיר, ובחירתו אושרה על ידי גאוני בבל וארץ ישראל, ועל ידי השלטון במצרים. בשנת ד'תתקכ"ח התמנה לנגיד בכח הזרוע האיש זוטא שהתחבב על השלטון, ואחרי שהצליחו היהודים לסלקו נשאר כס הנגידות פנוי, עד שבשנת ד'תתקל"א התמנה הרמב"ם לנגיד על יהודי מצרים, ולאחר תקופה שבה עזב את משרתו זו חזר אליה, ונשא בה עד ליום פטירתו. מכה נגידותו היו כל דייני מצרים סרים למרותו וקיבלו את פסקיו ללא עוררין.

תל תלפיות

בנשאו במשא העם פעל הרמב"ם גדולת ונצורות למענם, בחיבוריו ובאגרותיו, בהם עוררם וחזקם להידבק באמונה טהורה ולהחזיק בתורת ה' ומצוותיה ולדבקה בעבודת ה'. שמע חיבוריו יצא לתהילה בכל תפוצות ישראל, ומתוך כך עמד בקשרי מכתבים עם מנהיגי קהילות ישראל בכל מקומות מושבותיהם, מתימן ועד ספרד ואשכנז, ונחשב לגדול הדור. "ובימי הושיע לכמה מדינות וארצות, כל הקהלות שהיו שם בגלות, ובכתביו ונחמותיו העמיד באמונה כמה קהלות מישראל" (הקדמת צידה לדרך).

כתיבת החיבורים

בשנות מוגריו בפוסטאט שבמצרים השלים הרמב"ם את כתיבת פירוש המשניות, עמל כעשר שנים רצופות על כתיבת חיבורו הגדול משנה תורה (שירת הרמב"ם סי' ט), והוסיף לשלוח ידו החזקה בכתיבת חיבורים רבים ומועילים, עד אחרית ימי זקנתו, בהם חיבר את ספרו מורה הנבוכים.

שאלות רבות התעוררו בקצוות תבל בענייני אמונה וקיום המצוות, והן נשלחו לרבינו הרמב"ם מצרימה. בתשובותיו הרים קרן ישראל וחיזק האמונה בלב הכל. ובראותו צורך הדור בחיבור פירוש לתלמוד, אוד כגבור חלציו וחיבר פירושים למסכתות הנלמדות, ביגיעה רבה ובדקדוק עצום, וכלל בהם את חידושי אביו ורבו. ובראותו גדל הצורך בחיבור פירוש למשנה, לפי שאין מי שיודע להשיב פירושה של משנה אלא אם כן זוכר התלמוד שהתחבר עליה ורוב בני אדם אינם זוכרים אותו, ולפי שאין יודעים כמי ההלכה, ולפי שצריך מבוא ללימוד בעיין, ולפי שצריך סיכום להזכיר מה שכבר למדו, על כן נחלץ לכתוב הפירוש למשנה (הקדמת פיה"מ). כאשר ראה רוב הבלבול במניין פרטי המצוות, ונודל הצורך בהם לידע על פיהם את כל התורה כולה בהלכותיה, עמד וחיבר את ספר המצוות (הקדמת ספר המצוות). ולנוכח המבוכה והמחלוקות בפסק ההלכה, הניף ידו החזקה וחיבר במשך כעשר שנים רצופות את חיבורו הגדול משנה תורה, ובו פסק והכריע בכל הלכה והלכה, הן בהלכות הנהגות בזמן הזה והן באלו שאינן נהגות, וסידר כל ההלכות על מקומותיהם, בבידור וליבון גדריהם ופירטיהם (אגרות הרמב"ם עם ש).

לתקנת העם הנהיג הרמב"ם הנהגות ותיקן תקנות שונות במצרים כדי לגדור פרצות וללמד תועים בינה. חלק מהתקנות היו תקפות לשעתו בלבד וחלקן התקבלו לדורות. זוגמה לתקנות אלו היא תקנה שתיקן רבינו שלא יתפללו הציבור תפילת לחש ולאחר מכן יחזור השליח ציבור התפילה, אלא בשעה שמתפללים הציבור לחש אז גם יתפלל השליח ציבור בקול, תקנה זו השתמרה במצרים כשלוש מאות וחמישים שנה והתבטלה על ידי הרב"ז שבזמנו לא היה צורך בתקנה זו (שירת הרב"ז ח"ד סי' צד).

תהילתו מלאה ארץ

שמע הרמב"ם התפשט עד פרובנס מאכן וקצוות תימן מאכן, ובכל הארצות הקרובות והרחוקות התפשטו חיבוריו והועילו בקיום ההלכה ובלימוד התורה וביישור הדעות ובתיקון המידות, כפי ששיבחוהו בזמנו ובדורות הבאים. מיוחדים בכך בני תימן, שבחיי הרמב"ם קיבלוהו למורה ודיין עליהם, וגדול שמו ונערץ בקרבם, עד שבחיי הוסיפו בנוסח הקדוש "בהייכון וביומיוכו ובחיי דרבנא משה בן מימון" (שם הגדולים בשם הרמב"ן), ועד ימינו הוראות הרמב"ם מקובלות עליהם כפוסק אחרון, ועיקר לימודם בו, לידע את המעשה אשר יעשו ואת הדרך ילכו בה.

ואכן עם חיבור "משנה תורה" על ידי הרמב"ם, זכה מן שמיא להתפשטות חיבורו על פני כל הארץ. על כך מעידים גם דברי עצמו באיגרתו לחכמי מונטפליד על גזירת הכוכבים (אגרות הרמב"ם עם תעה), ור"ל: והדבר ידוע שלא הגיע אליכם החבור שחברנו במשפטי התורה, שקראתי שמו משנה תורה, שאם הגיע אליכם מיד הייתם יודעים דעתי בכל אותן הדברים ששאלתם, שהרי בארנו לו זה הענין בהלכות עבודה זרה וחוקות הגוים. וכמדומה לי שגיע אליכם קודם תשובה זו, שכבר פשט באי סיקיליאה כמו שפשט במזרח ובמערב ובתימן. עכ"ל.

כבר בדורו הכירו גדולי הדור בעוצם פעולותיו, וכדברי רבי אהרן מלוגיל באיגרתו לרמ"ה (אגרות הרמ"ה עם כד): כי לא שמענו באזינו, ולא ספרו לנו אבותינו, חיבור ספר אשר חובר אחרי חיבור הגמרא כחיבור ספר משנה התורה, ולמקצה תבל ועד אפסה לא נמצא איש אשר ירקח כמותו, וכמתכונתו לא נעשה. ובסיום האיגרת הוסיף: וכמותו לא היה לפניו נשיא וגאון רב ממזרח וממערב, בכל מערכי

חיבוריו וסדרי ספריו, להיות ידיו רב לו ועזר מצריו בחכמה ותבונה ודעת אלהים, וכל אשר הקדימוהו לא דמו אליו ולא עממוהו, ועל כל חיבורי הגאונים והרבנים אשר שמעו אזנינו וספרו לנו אבותינו הנזכרים ונעשים אחרי היסתם מעיינות התלמוד, ע"כ. ואכן, לפניו לא היה כן מחבורי הגאונים והרבנים, חיבור שמסדר כל העניינים בחכמת התלמוד איש על דגלו בסדור מתוקן ושלם כמוהו, ואחריו לא יהיה כן (הקדמת בית הבחירה לסארי ד"ה והרב מורה צדק).

רבי משה מקוצי בעל הסמ"ג, שהעתיק בחיבורו רבים מלשונות הרמב"ם, מספר גם כן על התפשטות ספרי הרמב"ם בכל המדינות, הן במדינות אירופה (ארץ אדום) והן במדינות דוברות הערבית (ארץ ישמעאל).

על מעלת "משנה תורה" הכולל בדברים קצרים את כל חלקי התורה, ועל התפשטותו בכל הארצות, אנו מוצאים דברים גם בחיבורי תלמידי הרא"ש בטוליטולה, רבי יצחק הישראלי בספר יסוד עולם (מאמר ד פ"ה), הכותב שחיבורי הרמב"ם "נתפשטו בכל גלויות ישראל, הסכימו כל ישראל לנהוג בהם ולעשות על פיהם בכל דיני התורה והתקנות והגזרות והמנהגות", ורבי מנחם בן זרח בהקדמת ספרו צדה לדרך, המפרט את תכונת הספר, ומסיק ש"התפשטו ספריו בכל נפוצות הגלות".

גם רבותינו המקובלים הורו ללמוד בו בקביעות, כמו שכתב בסידור האר"י (פונת הלימוד אות מז): "עסוק בתורה לשמה, ולא להקרא רב, ופשיטא שלא לקנות, אלא יהיה כונתו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולדעת את בוראו, כמא דאת אמר (דברי הימים א' כ"ח ט') 'דע את אלהי אביך ועבדה, ולדעת טעמי המצות. ולכן טוב ללמוד ספר ה"ד להרמב"ם, כי שם מבואר כל תרי"ג מצות, ויחשב לו כאלו קיים אותם, דכתיב (ויקרא ז' ז, ראה מנחות ק'). 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים, ע"כ. וכן כתב בספר אור צדיקים למהר"ם פאפירש (פכ"ב ס"ט): צריך אדם להשלים תרי"ג מצות במעשה ובדיבור

ובמחשבה, ולכן יש ללמוד יד הגדולה להרמב"ם, או סמ"ג וסמ"ק שיש שם ביאור התרי"ג, ע"כ.

ובא השמש

בהיות רבינו כבר שבעים שנה, בא בימים מלאים בתורה ומעשים, קרבו ימיו להסתלק מן העולם. ברשימה שהעלה על הכתב רבי דוד הנגיד, נכדו של הרמב"ם, נאמר שהרמב"ם "נפטר מן העולם הזה וזכה לחיי העולם הבא" בכל טבת שנת ד' אלפים תתקס"ה.

אבל כבד ידד על כל כלל ישראל בהילקח מאיתם מורה דרכים ומאיר נתיבותם בהלכה ובהנהגה, ויגדלו האבל והמספד בירושלים ובארצות הגולה. שלושה ימי אבל נקבעו במצרים וביכו אחרי יהודים עם מצרים יחדיו. לאחר שבעה ימים הגיעה השמועה לאלכסנדריה וביום השמיני הגיעה לירושלים, ובירושלים קראו צום ועצרה וקרא החזן תוכחות "אם בחוקותי" (ויקרא כ, א) והמפטיר קרא "יהי דבר שמואל אל כל ישראל" (שמואל א' ד, א - כב) וסיים "כי נלקח ארון האלהים" (ספר יוחסין מאמר חמישי דורות אחרונים). ויש אומרים שהפטירו בנביא "משה עבדי מות" (אבהרות סדר הפטרות). קינות על פטירתו נכתבו על ידי גדולי ישראל בדורותיו, קינה ארוכה במיוחד נכתבה על ידי הרמ"ה, בה מבכה רבות על פטירת רבינו ומביע געגועים עזים לרבינו ולתורתו.

אכן צדיקים במיתתם קרויים חיים, כשהם יושבים ותורתם שהיא עטרת ראשם אינה סרה מהם לעולמים (ברכת אהבת עולם של ערבית לנוסח הרמב"ם), ודבריהם הם זכרונם עד שאין עושים נפשות על קברם (רמב"ם אבל פ"ד ה"ד), ובלמוד תורתו של רבינו הרמב"ם, הננו כולנו, כל הלומדים, נחשבים לבניו, כיון שהוליד את הדעת אשר בנו (מר"ג ח"א פ"ז), מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, לחיותנו כהיום הזה. ■

קבר הרמב"ם (ולמסגן זלר, סוף אתר פיקיוקי)